پرسش ها و پاسخ ها

پایگاه اطلاع رسانی دفتر منصور هاشمی خراسانی حفظه الله تعالی

موضوع:

احکام؛ نماز؛ نمازهای مستحب

بسم الله الرحمن الرحیم

پرسش — نویسنده: مهدیه نوری

نظر حضرت آقایمان جناب منصور هاشمی خراسانی درباره‌ی نماز تراویح و کیفیت خواندنش چیست؟

پاسخ — تاریخ: ۱۳۹۶/۳/۲۸

نماز معروف به «تراویح» که در شب‌های ماه رمضان به جماعت گزارده می‌شود، در واقع همان نافله‌ی شب است که خداوند آن را به فرادا تشریع کرده و درباره‌اش فرموده است: ﴿وَمِنَ اللَّيْلِ فَتَهَجَّدْ بِهِ نَافِلَةً لَكَ عَسَى أَنْ يَبْعَثَكَ رَبُّكَ مَقَامًا مَحْمُودًا﴾[1]؛ «و پاسی از شب را به آن بیدار باش افزونه‌ای برای تو تا شاید پروردگارت تو را به مقامی ستوده برساند» و فرموده است: ﴿يَا أَيُّهَا الْمُزَّمِّلُ ۝ قُمِ اللَّيْلَ إِلَّا قَلِيلًا ۝ نِصْفَهُ أَوِ انْقُصْ مِنْهُ قَلِيلًا ۝ أَوْ زِدْ عَلَيْهِ وَرَتِّلِ الْقُرْآنَ تَرْتِيلًا ۝ إِنَّا سَنُلْقِي عَلَيْكَ قَوْلًا ثَقِيلًا ۝ إِنَّ نَاشِئَةَ اللَّيْلِ هِيَ أَشَدُّ وَطْئًا وَأَقْوَمُ قِيلًا ۝ إِنَّ لَكَ فِي النَّهَارِ سَبْحًا طَوِيلًا﴾[2]؛ «ای (به بستر خواب) پیچیده شده! شب را برخیز مگر اندکی، نیمی از آن یا اندکی از آن کم کن، یا بر آن بیفزا و قرآن را تلاوت کن، ما بر تو گفتاری گران خواهیم افکند، هرآینه برخاستن شب پابرجاتر و راستگویانه‌تر است، هرآینه تو را در روز گردشی طولانی است» و فرموده است: ﴿إِنَّ رَبَّكَ يَعْلَمُ أَنَّكَ تَقُومُ أَدْنَى مِنْ ثُلُثَيِ اللَّيْلِ وَنِصْفَهُ وَثُلُثَهُ وَطَائِفَةٌ مِنَ الَّذِينَ مَعَكَ ۚ وَاللَّهُ يُقَدِّرُ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ ۚ عَلِمَ أَنْ لَنْ تُحْصُوهُ فَتَابَ عَلَيْكُمْ ۖ فَاقْرَءُوا مَا تَيَسَّرَ مِنَ الْقُرْآنِ﴾[3]؛ «هرآینه پروردگارت می‌داند که تو نزدیک به دو سوم شب و نیمی از آن و یک سوم آن را بر می‌خیزی و گروهی از کسانی که با تو هستند و خداوند شب و روز را تقدیر می‌کند، دانست که شما آن را احصا نخواهید کرد، پس از شما گذشت، پس هر اندازه از قرآن که میسّر شد را قرائت کنید». روشن است که این آیات در فرادا بودن نماز تهجّد ظهور دارد و بر انجام آن توسّط پیامبر صلّی الله علیه و آله و سلّم و برخی اصحابش در خلوت و به صورت غیر منظّم دلالت می‌کند؛

۱. الإسراء/ ۷۹
۲. المزّمّل/ ۷-۱
۳. المزّمّل/ ۲۰

همچنانکه از روایات دانسته می‌شود پیامبر صلّی الله علیه و آله و سلّم آن را به جماعت نمی‌گزارد، بلکه به فرادا و غالباً در خانه می‌گزارد و سیره‌ی اصحاب او نیز چنین بود، هر چند گاهی برخی از آنان بدون اذن او پشت سرش می‌ایستادند که او آنان را ترک می‌کرد و اجازه نمی‌داد این کار را ادامه دهند، تا اینکه آنان را از آن نهی کرد و فرمود: «عَلَيْكُمْ بِالصَّلاةِ فِي بُيُوتِكُمْ فَإِنَّ خَيْرَ صَلاةِ الْمَرْءِ فِي بَيْتِهِ إِلَّا الْمَكْتُوبَةَ»[1]؛ «بر شما باد به نماز در خانه‌هاتان؛ چراکه بهترین نماز انسان در خانه‌ی اوست مگر نماز واجب» و با این وصف، گزاردن نماز تهجّد به جماعت در مسجد بر خلاف کتاب خداوند و سنّت پیامبر است و تبعاً یک «بدعت» محسوب می‌شود؛ همچنانکه از روایات دانسته می‌شود نخستین کسی که آن را رواج داد، عمر بن خطاب بود؛ به این ترتیب که شبی به مسجد درآمد و دید که مردم طبق معمول به فرادا نماز تهجّد می‌گزارند، پس گفت: «إِنِّي أَرَى لَوْ جَمَعْتُ هَؤُلَاءِ عَلَى قَارِئٍ وَاحِدٍ لَكَانَ أَمْثَلَ»؛ «من فکر می‌کنم که اگر این‌ها را بر یک قاری جمع کنم بهتر باشد!» پس تصمیم خود را گرفت و مردم را بر یک قاری جمع کرد. سپس شبی به مسجد درآمد و آنان را دید که به جماعت نماز تهجّد می‌گزارند، پس گفت: «نِعْمَ الْبِدْعَةُ هَذِهِ»؛ «خوب بدعتی است این»[2]، در حالی که رسول خدا صلّی الله علیه و آله و سلّم بارها فرموده بود: «شَرُّ الْأُمُورِ مُحْدَثَاتُهَا وَكُلُّ بِدْعَةٍ ضَلَالَةٌ»[3]؛ «بدترین کارها تازه‌هاشان هستند و هر بدعتی ضلالتی است» و با این وصف، خوب شمردن این بدعت درست نبود و از آن نادرست‌تر تقلید مردم از عمر بن خطاب به جای یادآوری به او بود؛ زیرا واضح است که سخن هیچ کس بعد از رسول خدا صلّی الله علیه و آله و سلّم حجّت نیست، مگر اینکه مبتنی بر سخن رسول خدا صلّی الله علیه و آله و سلّم باشد و با این وصف، بر سایر صحابه واجب بود به خلیفه‌ی دوم یادآوری کنند که اگر این کار خوب بود، رسول خدا صلّی الله علیه و آله و سلّم خود آن را انجام می‌داد و نیازی به انجامش توسّط او نبود، ولی متأسفانه آنان به او یادآوری نکردند، مگر اندکی از آنان مانند عبد الله بن عمر و سالم مولی أبی حذیفه که این کار را ناپسند شمردند و از آن دوری نمودند[4] و علیّ بن ابی طالب که چون به خلافت رسید مردم را از آن بازداشت، تا آن گاه که شنید در شهر فریاد می‌زنند: «وا عُمَراه! وا عُمَراه! وا رمضاناه! وا رمضاناه!»، پس ناچار و از بیم فتنه به آن اجازت داد[5].

---

۱ . مسند أحمد، ج۵، ص۱۸۷؛ مسند الدارمي، ج۱، ص۳۱۷؛ صحيح البخاري، ج۷، ص۹۹؛ صحيح مسلم، ج۲، ص۱۸۸؛ سنن أبي داود، ج۱، ص۳۲۶

۲ . مصنف عبد الرزاق، ج۴، ص۲۵۹؛ صحيح البخاري، ج۲، ص۲۵۲؛ صحيح ابن خزيمة، ج۲، ص۱۵۵؛ السنن الكبرى للبيهقي، ج۲، ص۴۹۳

۳ . مسند أحمد، ج۳، ص۳۱۰؛ مسند الدارمي، ج۱، ص۶۹؛ صحيح مسلم، ج۳، ص۱۱؛ سنن ابن ماجه، ج۱، ص۱۷؛ سنن النسائي، ج۳، ص۱۸۹

۴ . مصنف ابن أبي شيبة، ج۲، ص۲۸۹

۵ . تهذيب الأحكام للطوسي، ج۳، ص۷۰؛ مستطرفات السرائر لابن إدريس، ص۶۳۸؛ شرح نهج البلاغة لابن أبي الحديد، ج۱۲، ص۲۸۳

بنابراین، گزاردن نماز تهجّد به جماعت در مسجد بدعت است و برای مسلمانان بایسته است که آن را به فرادا در خانه‌های خود بگزارند و این نظر اهل بیت پیامبر صلّی الله علیه و آله و سلّم[۱] و نظر عبد الله بن عمر، سالم، قاسم، ابراهیم، علقمه، اسود و برخی دیگر است[۲]؛ همچنانکه ختم قرآن در آن که غالباً با تندخوانی و عدم تدبّر کافی انجام می‌شود، هر چند توسّط کسانی مانند حسن بصری توصیه شده است[۳]، اصلی ندارد و بدعتی بر روی بدعتی دیگر محسوب می‌شود، ولی ۲۰ رکعت گزاردن آن که در میان مسلمانان رواج یافته است، بدعت محسوب نمی‌شود؛ زیرا اگرچه رسول خدا صلّی الله علیه و آله و سلّم ۱۱ رکعت نماز تهجّد می‌گزارد[۴]، بنا بر روایاتی از اهل بیت در شب‌های ماه رمضان رکعاتی را بر آن می‌افزود[۵] که البته کاری همیشگی نبود[۶] و با این وصف، ۲۰ رکعت گزاردن آن پیش از نماز وتر -خصوصاً هرگاه کاری همیشگی یعنی در همه‌ی شب‌های ماه رمضان نباشد- اشکالی ندارد؛ چنانکه از عمر بن خطاب، أبیّ بن کعب، ابن أبی ملیکه، سعید بن جبیر و برخی دیگر روایت شده[۷] و روایاتی از اهل بیت در تأیید آن رسیده است[۸] و این نظر منصور هاشمی خراسانی حفظه الله تعالی است؛ چنانکه یکی از یارانمان ما را خبر داد، گفت:

«سَأَلْتُ الْمَنْصُورَ عَنْ نَوَافِلِ لَيَالِي شَهْرِ رَمَضَانَ جَمَاعَةً فِي الْمَسْجِدِ، فَقَالَ: بِدْعَةٌ، قُلْتُ: رَأَيْتُ رَجُلًا مِنْ أَصْحَابِكَ يُصَلِّيهَا، فَلِمَ لَا تَنْهَاهُ؟! قَالَ: إِنِّي أَكْرَهُ أَنْ أَكُونَ ﴿الَّذِي يَنْهَى ۝ عَبْدًا إِذَا صَلَّى﴾[۹]، ثُمَّ قَالَ: قُلْ لَهُ يُصَلِّيهَا فِي بَيْتِهِ، أَوْ يَقْرَأُ خَلْفَ الْإِمَامِ، قُلْتُ: إِنَّهُ يُصَلِّيهَا عِشْرِينَ رَكْعَةً، فَهَلَّا أَقُولُ لَهُ يُصَلِّيهَا ثَمَانِيَ رَكَعَاتٍ؟ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ يَزِيدُ فِي صَلَاتِهِ فِي شَهْرِ رَمَضَانَ مَا يَشَاءُ، قُلْتُ: عِشْرِينَ رَكْعَةً؟ قَالَ: عِشْرِينَ رَكْعَةً وَأَكْثَرَ»[۱۰]؛ «از منصور درباره‌ی نوافل شب‌های ماه رمضان به جماعت در مسجد پرسیدم، پس فرمود: بدعت است، گفتم: من یکی از یارانت را دیدم که آن را می‌گزارد، پس چرا او را نهی نمی‌کنی؟!

۱ . من لا يحضره الفقيه لابن بابويه، ج۲، ص۱۳۷؛ الإستبصار للطوسي، ج۱، ص۴۶۷
۲ . مصنف ابن أبي شيبة، ج۲، ص۲۸۹
۳ . مصنف ابن أبي شيبة، ج۲، ص۲۸۴
۴ . مسند الشافعي، ص۲۱۳؛ مسند أحمد، ج۶، ص۳۵؛ مسند الدارمي، ج۱، ص۳۳۷؛ صحيح البخاري، ج۲، ص۱۳؛ صحيح مسلم، ج۲، ص۱۶۵؛ سنن ابن ماجه، ج۱، ص۴۳۲؛ سنن أبي داود، ج۱، ص۳۰۰؛ سنن الترمذي، ج۱، ص۲۷۵
۵ . الكافي للكليني، ج۴، ص۱۵۴؛ الإستبصار للطوسي، ج۱، ص۴۶۰
۶ . مسند أحمد، ج۶، ص۷۳؛ صحيح البخاري، ج۲، ص۲۵۲؛ صحيح مسلم، ج۲، ص۱۶۶؛ سنن الترمذي، ج۱، ص۲۷۴
۷ . مصنف ابن أبي شيبة، ج۲، ص۲۸۵
۸ . قرب الإسناد للحميري، ص۳۵۳؛ الكافي للكليني، ج۴، ص۱۵۴؛ من لا يحضره الفقيه لابن بابويه، ج۲، ص۱۳۸؛ الإستبصار للطوسي، ج۱، ص۴۶۲
۹ . العلق/ ۹-۱۰
۱۰ . گفتار ۱۴۱

فرمود: من کراهت دارم کسی باشم "که نهی می‌کند بنده‌ای را که نماز می‌گزارد"، سپس فرمود: به او بگو که آن را در خانه‌اش بگزارد یا پشت سر امام قرائت کند، گفتم: او آن را بیست رکعت می‌گزارد، پس آیا به او نگوییم که آن را هشت رکعت بگزارد؟ فرمود: رسول خدا صلّی الله علیه و آله و سلّم بر نماز خود در ماه رمضان چندان که می‌خواست می‌افزود، گفتم: بیست رکعت؟ فرمود: بیست رکعت و بیشتر».

